

Hak ve Hakikatin Birliği

Vecdi ARAL

Sık sık duyduğumuz **“hak ve hakikatin birliği”** deyimini, üzerimizde bir slogan etkisi yapıyor, içimizde coşku uyandırıyor; çünkü bu deyim derin anlamlı iki kavramı içermekte. Bunlardan **“hak”** sözcüğü ahlâki bir kavram olmakla insan onuru ile ilgili, **“hakikat”** ise insanın kendini ve bütünü ile yaşamı kavrayıp anlama yolunda temel dürtüsünün bir deyimini olmakla onu insan yapan, kendisine insan dedirten bir değerdir.

“Hak” kavramı, hukuk alanına ilişkindir, hukukla ilgilidir. **“Hakikat”** ise bilimin, bilim yapmanın ilk ve son amacıdır; ilk amacıdır, çünkü **“hakikat”** *“içimizde taşıdığımız ve bize “beni gerçekleştir!” diye seslenen bir “olması gereken”, daha doğrusu yaşamımıza anlam katan yüksek değerlerden biridir.* Böylece o, anlamlı bir yaşamın gerçekleşmesini öngörmekle bizi harekete geçiren bir istemdir. Bu hareketin son amacı da, konu olarak seçtiğimiz gerçeklik parçasına ilişkin, bundan da öte, kendimiz de içinde olmak üzere tümüyle varlığın niteliğine uygun bilgilere erişmektir. İşte, **konu ile ona yönelik elde edilen bilgi arasındaki bu uygunluğa hakikat denilir.**

Burada, hak ile hakikatin birliğinin, bu iki kavram arasındaki bağıntının, nasıl gerçekleştiği sorusu ortaya çıkmaktadır. **“Hakikat”** kavramı bilim için ve bilimde söz konusu olduğuna göre, bu soru, hukukun *bir bilim olup olmadığı* sorusuna indirgenbilir.

Gerçekten, hukukun bir bilim olup olmadığından kuşku duyanlar yok değildir.

Bu kuşkunun bir nedeni mantık alanından gelmektedir. Bilim yargılarıyla (hükümlerle) iş görür. Mantıkî anlamda *yargı, içinde iki kavramın (özne ve sıfat) birbiriyle ilişkiye konulduğu, onama yada reddetmeyi içeren bir beyan, bir deyimdir.*¹ Bu beyan dilbilgisi kurallarına uygun olmak üzere bir cümle (tümce) ile dile getirilir.

Nedir ki, her cümle bir yargı olarak kabul edilemez; örneğin arzu, soru ve buyruk cümleleri gibi. Gerçi bunlar da bir düşüncüyü dile getirirler, fakat bu düşünceyi bir yargı niteliğinde değildir. Onlar sorar, arzu eder ve buyururlar; fakat bir savda (bir iddiada) bulunmazlar.

Bu bilginin ışığında, yasalarda yer alan hukuk cümlelerine baktığımızda ondaki sav iddiası hemen de görülemez. Hukuk cümlesi her şeyden önce, bir *“olması gereken”*i deyimler, bir buyruktaki bulunur; onda bir olaya ya da duruma ilişkin bir hakikat iddiası yoktur; bu yüzden de onu bir yargı olarak kabul etmekte zorlanılmasını, onu kısa yoldan, bütünü ile hukukun bir teknikten ibaret görülmesini hoşgörü ile karşılamak yerinde olur.

Çünkü, hakikati deyimlemek iddiasında bulunmayan bir deyimini, beyanda bulunanın (yasa koyucunun) keyfî bir istem ve iradesinden başka bir şey olarak kabule olanak yoktur; üstelik hukukun ülkeden ülkeye, aynı ülkede dahi zamanla değişikliğe uğraması olayı bu olanaksızlığı güçlendirmektedir².

Buna göre, hukuku bir bilim olarak kabul edebilmemizin, bu yoldaki kuşkuyu

1 Bkz. Schischkoff, s.620.

2 Bkz. Kirchmann, s.9.

ortadan kaldırabilmemizin, onu bir teknik olmaktan kurtarabilmemizin, ona nesnel bir konu kazandırmamıza bağlı olduğu anlaşılmalıdır.

Bilimin konusu, tümüyle varlıktır; onun değişik görünüşleri ayrı ayrı bilimlerin, bütünü inceleyen felsefenin dışındaki özel bilimlerin konusunu oluşturur. Öyleyse hukuk dediğimiz olguyu, bir bilime konu oluşturmak üzere varlığa, varlığın bir görünümüne bağlamamız, bir bağlantı noktasını bulmamız gerekmektedir.

Varlık, başlıca iki biçimde görünür: **“Birincisi realitedir”**. Bu kavramın içine sokulacak varlıklar zaman-mekân boyutunda yer alan bütün eşya ve olaylardır. **“İkincisi ise, ideal (düşünsel) dediğimiz varlıklardır, diğer bir deyimle düşünce oluşuklardır”**. Nitekim matematik ve mantık gibi konular düşünsel nitelikte bir varlığa sahiptir, onların realitesinden (gerçekliğinden) söz edilemez. Bu arada ahlâk, hakikat ve estetik gibi yüksek değerlerin de ideal konu alanına girdiğinden kuşku duyulamaz. Bunlar insanın tinsel (manevî) yanında yer alan düşünsel varlıklardır. *Ve işte “adalet” de ahlâki değerlerden biri olmakla düşünsel varlığın bir görünümünü oluşturmaktadır.*

Böylece anlaşılıyor ki, **“hak”** sözcüğü ile de deyimleyebileceğimiz **“adalet”** kavramı hukuk ve hukuk biliminin asıl konusunu oluşturmaktadır. Hukuk sorunu, bir adalet sorunudur.

Adalet tartışmasının olmadığı yerde hukuktan, bir hukuk sorunundan söz edilemez. Buna göre, **her hukuk cümlesi, adalete uygunluğu açısından hakikat iddiasında bulunan bir beyan cümlesidir.**

Adalet dediğimiz salt değer olmaksızın, adalete yönelik bir çaba gösterilmeksizin

Hukuk, bir gevezelik (guguk) yada mas-karalıktır³.

Nedir ki, adalet ahlâki bir değer olmakla, bütün ahlâki değerlerin temel özelliği olan, onları bütün diğer değerlerden ayıran, onun koşulsuz oluşudur. Ahlâki değerler hiçbir koşula bağlanamaz; onlar biz insanlardan salt olarak gerçekleştirilmeyi beklerler. Onlar, KANT’ın deyimi ile, **bi-rer kategorik emperatiftir. Onları algılayan vicdan yanılmış olsa bile, salt geçerliliklerini, vicdan üzerindeki zorlayıcı güçlerini yitirmezler.**

Nitekim, mahkemelerin “kesin yargı” (kesin hüküm) niteliğini kazanmış kararları, önceden tartışmalı olan hukukî durumu açıklığa kavuşturmakla kalmaz, aynı zamanda artık kendisine dokunulamaz, kesin olarak hukukî yürürlüğe sahip bir sonuç meydana getirir. Eğer, hâkimin kararı bir bilgi işleminden, mantıkî bir sonuç çıkarmadan ibaret olsaydı, yanlış mantık yürütülmesinde, yanlışlı bir değerlendirme yapılmış olmasında, onun aslâ kesinlik kazanmış olmaması gerekirdi; oysa, hukuk düzenleri yanlış hükümlere bile hukukî sonuç bağlamaktadır.

Bu, adaletin bir görünümü olan **“hukuk güvenliği”**nin, hukuka olan güvenin gereğidir. Burada yargının içeriğini aşan, onun doğru ya da yanlış olmasını dikkate almayan bir irade, bir irade işlemi söz konusudur.

Bu durumda hukukun hakikatle ilgisi olmadığı, onun asıl kaygısı ve amacının insanların yaşamına sırf bir düzen getirmek olduğu söylenecektir. Bu görüş açısından toplum içindeki ilişki ve davranışlara bir düzen getirmek, onların kaosa dönüşmesine izin vermemek üzere alınacak her önlem, bu yoldaki her türden zorlama, topluma hukuk diye sunulabilecektir; yeter ki,

3 Bauman, s.3

keyfi olarak hipotez diye seçilebilecek soyut bir düşünceye uygun bulunsun, ondan mantiken çıkarılmış olsun.

Böylece, adalet yerine, içerikten yoksun sırf düzenleyici bir ide kabul edildiğinde, örneğın köyü basan eşkıyanın bir iradesi de olsa, hukuk olarak kabul edilecek, “hak” kavramının yerini “ödev” kavramı alacak, “*hak yok yalnızca ödev var*” denilebilecektir.

Burada artık, akla seslenen bir düşünce, duyguyu etkileyen bir değer söz konusu değildir; bunun için de hukuk bir bilim diye nitelendirilemez. Oysa, *hukuka bir bilim kimliğini kazandırabilecek olan adalet varlığı temsil eden, “değer” olarak varlığın düşünsel boyutunda yer alan, böylece de bilime konu olabilecek nesnel bir” nitelik” tir, üstelik içerdiği eşitlik düşüncesi ile o, hukukun kurucu, yapısal bir ögesidir.*

Bu kurucu, yapısal özelliği ile “adalet”, gerçekten hukuka bir bilim olma karakterini kazandırmaktadır. O, onu araştıran düşünceye “*hakikat-yanılgı*” ölçütünün uygulanmasını olanaklı ve gerekli kılar.

Her bilgi ve bilim, bilgi teorisine göre, yukarıda deyimlendiği gibi “hakikat” kavramı üzerinde yoğunlaşır. Oysa, mantiken doğru olan bir çıkarsamanın aynı zamanda bir hakikati temsil etmesi zorunluluğu yoktur. Örneğın,

Bütün insanlar ölümlüdür.

Sokrat da insandır.

O halde Sokrat da ölümlüdür.

düzenlemesinde baştaki büyük önerme gerçek dışı bir olayı deyimlediğinde ve çıkarşama da mantığa uygun olarak yapıldığında sonuç doğru olarak kabul edilecektir; ancak bu sonucun hakikat olduğu aslâ kabul edilemez. Nitekim,

Bütün insanlar ölümsüzdür.

Sokrat da insandır.

O halde Sokrat da ölümsüzdür.

çıkarsamasında olduğu gibi.

Oysa, hukuku hukuk yapan, onun temel ve kültürel işlevini oluşturmakla onu bir teknik olmaktan kurtaran, gerçekleştirme-ye yöneldiği adalet, bir değer olmakla iki boyuttan oluşur: İrade ve içerik.

Adaletin irade yanı, onun ahlâki bir değeri oluşturmasından ileri gelir; o, önce kişinin erdemi ile ilgilidir. Onun, kabul görmüş tanımını bunu doğrular (öznel adalet).

Adalet, herkese kendi hakkını vermek yolunda sağlam ve sarsılmaz iradedir (Ulpian, dig.I,10) ⁴.

Nedir ki, bu tanımda yer alan “*herkesin hakkı*” deyiminin ne anlama geldiği, bu hakkın ne olduğu sorusu açık kalmaktadır. Bu soruya verilebilecek *cevap adaletin düşünce yanını oluşturacaktır* (nesnel adalet).

İşte, bu yanı iledir ki, adalet hukuk bilimine konu olmakta, ona her bilim gibi genel geçerliliğe sahip yargılara varma olanağını açmaktadır.

Konumuz bakımından önemli olan şü ki, “hak”(adalet) hukukun konusu olduğuna göre, hukuka bilimsel olarak yaklaştığımızda, adalete uygun kararlara varırken hem hakkı ve aynı zamanda hem de “hakikat”i yerine getirmiş olacağız: “*Hak ve hakikatin birliği*”.

Varılan bu sonuç hukukla uğraşanlar bakımından, her bilimsel etkinlikte gerekli olan ahlâki koşulun katlanmış olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Önce, bilinmelidir ki, *hukukun yaratılması ile uygulanması* bilim açısından bir

⁴ Radbruch KRB, s.18.

ayrım yapılmasını gerektirmez. Bu ayrım, hukuka yaklaşımın bakış açısına göre oluşmaktadır; önemi “hukuk güvenliği” kavramı açısından görülebilir; *hukuka ilişkin bilimin birliği açısından böyle bir ayrıma gerek yoktur.*

Gerçekten, örneğin anayasaya göre bir yasanın çıkarılması, o anayasanın uygulanmasını ve fakat tüzük, yönetmelik ve mahkeme kararları açısından, çıkarılan bu yasa hukukun yaratılması anlamını taşıyacaktır.

Bundan böyle şimdi, bütün bilimlere özgü, genel koşullardan söz edebiliriz. Şu var ki, bir kez “bilim” kavramının iki olguyu kapsadığına bilinçlenmek zorunludur: **Birincisi, bilim yapma eylemi, real bir süreç, gerçeklikte geçen bir olay; ikincisi ise, bu süreç sonucunda elde edilen düşünsel nitelikteki bilgiler, yargılardır.**

Her bilgi çift anlamda bir değerlendirme konusu durumuna getirilebilir:

Eylem olarak ya da bunun sonucu olarak. “Hakikat” ve “yanılgı” karşılığı ikinci gözlem biçimini, “akıllı” ve “aptal” karşılığı ise ilk gözlem biçimini belirler⁵.

Bilimde birinci olgu önde gelir; konuya ilişkin sağlıklı yargılara varmak, o bilimi yapan için geçerli zihinsel ve ahlâki koşullara bağlıdır. İlk psikolojik bir koşul olarak insanda genellikle varlığa, özellikle de yöneldiği konuya ilişkin **merak ve hayranlık duygusu** bulunmalıdır. Üstelik, bilimi yapan bir insan olduğuna göre, onun iradesi ile ilgili **ahlâki koşulları da yerine getirmiş olması gerekir; bunların başında “sevgi” gelir.**

Onuru olan yalnız insan değildir -nesnenin de onuru vardır.

İnsan nesneden sadece yararlanmaz, nesne kendince insandan bir şey bekler; kendi değerlerine göre korunmayı ve gözetilmeyi, yararlanılmayı ve tat alınmayı ister; tek bir sözcükle: Sevgi ister⁶.

Burada sevgi dediğimiz bu ahlâki koşul, temelde **“hakikat sevgisi”**nden başka bir şey değildir. Konu hukuk olunca, bu sevgi **“hak sevgisi”**, diğer bir deyimle **“adalet sevgisi”** ile birleşerek daha kapsamlı ve derin bir sorumluluğu içerir.

Şimdi adalet sözcüğü, **“eşitlik kavramı”**nı içerdiğine göre, adalet sevgisi önce hukukçunun **“tarafsızlığı”**nı gerektirecektir. Bu, bir hukukçunun en temel erdemidir.

Adaletin içeriğine yönelik, daha doğru-su içerdiği eşitlik düşüncesini somutlaştırıp açıklamayı amaç edinen hukukun (hukuk biliminin) düşünce boyutuna, düşünsel nitelikteki bilgi boyutuna gelince: Burada önce, bilgi teorisindeki hakikat kavramının bağlı olduğu temel koşul olarak karşımıza **“bağımsızlık”** kavramı çıkar.

Bilgi teorisinde açıklanan hakikat kavramına göre, bir nesneye ilişkin bilgiler ancak, konu olarak seçilen o nesnenin niteliğine uygun ise, tamı tamına o nesneyi tanıtırorsa hakikat adını taşıyabilir. Bu demektir ki, hukukta adalet ile hukuk arasında **politik, dinî, felsefî yada bilimsel olmak üzere düşünsel nitelikte başkaca hiç bir oluşuk ve sistem giremez. Buna bilimin ön koşulsuzluğu, bilimsel sistemin bağımsızlığı denir.**

Bu koşul, hukukçu dediğimiz bireye yansıdığına, **düşünce özgürlüğü** anlamına gelir:

5 Radbruch, Nr. 402.

6 Radbruch, Nr. 422.

*Mahkemelerin bağımsızlığı pratik hukuk bilimine aktarılmış olan bilim özgürlüğünden başka bir şey değildir.*⁷

Bunun için de kişinin, **ön yargı ve dogmalar** gibi iç baskılardan ve keza dışarıdan gelebilecek **her türlü zorlamalardan kurtulmuş**, kurtarılmış olması zorunludur.

Hukukçu sınıfı büyük bir insan haklarını koruma birliği olarak kendini bütün partilerin üzerinde duyumsamalıdır;

*kimin tarafından, kimin için, kime karşı işlenirse işlensin, hukukun her bir çiğnenmesinde, zarar gören adına değil, kendisine rahipliği emanet edilmiş olan, zarar görmüş hukuk adına öfkeye varan hukuk duygusu ile birleşmiş olarak*⁸.

Sonuç olarak diyebileceğimiz şu ki, ahlâk ve hakikat gibi iki yüksek değer bir araya getirilmesinden oluşan **“hak ve hakikatin birliği”** deyimi, yalnızca hukuk bilimi alanında değil, tümüyle bizim bu dünyada kendimizi gerçekleştirmek yolundaki işlevimizin ve dolayısıyla da kendimize karşı sorumluluğumuzun vurgulanması ve bizlerin uyarılması anlamını taşımaktadır

Uyarının içeriği, hakkın *hakikatten ayrılmayacağı*, *hakikatin bir hakkın do-*

ğumunun ön koşulu olduğu, diğer yandan *hakikatin de yine ancak, onu aramamın bir hak olarak kabul edildiği yerde ortaya çıkabileceğidir*. Bu demektir ki, **hak arayanın hakikatin peşinde koşması gerekir, hakikati arayan da bu hakkını korumak durumundadır, bu onun ödevidir**.

*Hakkımız ödevi yerine getirme olanağı üzerine bir haktır, ödevimizi yapma hakkıdır -ve bundan ötürü hakkımızı korumak da bir ödevdir.*⁹

KAYNAKÇA

- **SCHISCHKOFF**, Georgi - Philosophisches Wörterbuch, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, München 1965.
- **KIRCHMANN**, Julius Hermann - İlim Olmak Bakımından Hukukun Değersizliği (Çev. Doç. Dr. Coşkun Üçok), Ankara 1949.
- **BAUMANN**, Jürgen - Einführung in die Rechtswissenschaft, München 1967.
- **RADBRUCH**, Gustav - Hukukta Bilgelik Dolu Özlü Sözler, (Çev. Prof. Dr. Vecdi Aral), XII Levha Yayıncılık, İst. 2008.
- **RADBRUCH**, Gustav - Kleines Richts Brevier, Göttingen 1962.

7 Radbruch, Nr. 456

8 Radbruch, Nr. 443.

9 Radbruch, Nr. 38.